

4.

Til den danske Psalmehistorie.

I sin Fortale til Gradualen (1699) siger Kingo om Frederik den Anden: „Efter den søde Sangeres, den gudfrygtige Davids Exempel tog han Guds Kirke-Harpe i Hånden og befalede den ved sine åndelige Sangere at opstemme, endogså på sådan Tid, da han nu fast for 130 År siden, nemlig 1569 den 5. November lå mod sine Fjender udi Feltlejren for Varbjerg, og havde Våben i den ene og en snar Skrivers Pen i den anden Hånd.” Det er det Kongebrev, Kingo sigter til, som nedenfor skal meddeles. Det var i det sidste År af Syvårskrigen, da Kong Frederik lå for Varbjerg Slot, som Svenskerne havde inde og først overgav efterat der var rundet dyrt dansk Blod: den 6. November faldt Frands Brokkenhus, den 11. November Daniel Ranzau, begge Heltene fra Svarterå. Men midt under Kampbulderet glemte Kongen ikke Fredens Værk. I Sommeren samme År havde han stiftet Kommunitetet; fra Feltlejren for Varbjerg lod han udgå et kraftigt Brev til Rigens Biskopper, om alvorlig at sørge for at Stiftets Kirker havde de fornødne Böger, og at de holdtes i forsvarlig Stand. Gjenstanden kunde synes ringe i Forhold til de djærve Udtryk, som om man skulde mindes om, at Kongen førte „Våben i den ene Hånd, medens han havde en snar Skrivers Pen i den anden”; men den omdannede Statskirke var kun en Menneskealder gammel, og dens Lærere trængte til al den Oplysning og Vejledning de kunde få, uden at dog mange af dem endnu havde synderlig Sands for de tilvisse udmærkede Böger til Kirkebrug, de som en Guds Gave nylig havde fået. Nu vilde Kongen smedde disse til Degnestolen; havde han kunde smedde dem til Degnen selv og Præsten, havde han vist gjort det, og

ment han havde da gjort Sit, og idetmindste, som Ordet siger, nødt Fårene tilvands. Den var noget håndfast men dygtig og djærv, den Tid der fulgte næst efter Reformationen, Anders Vedels Samtid. Den var djærv i Gjer-ning og djærv i Tale, og det ansås ikke for Drakonisk Stræng-
 hed at true en Præst med Embedsfortabelse, hvis en af Bögerne, der hørte til Kirken, bortkom eller blev beskadiget. Det er desuden Kristian den Fjerdes Fader, der lader sin Befaling udgå, og han "vil dertil finde Råd" om den ikke "uforsømmelig og med al Flid udrettes."

Dette Kongebrev til Biskopperne oplyser navnlig to Punkter i vor Psalmehistorie. Det godtgjør at Niels Jespersens Gradual er yngre end H. Thomissöns Psalme-
 bog, og at det følgerig er urigtigt, når Pontoppidan (III, 405) siger at Gradualen udkom 1565. Af dette År er rig-
 tignok det Kongebrev som står foran Bogen, og hvori den omtales som færdig, men det må altså være affattet forud, sagtens da Hvervet blev Fyens Bisp overdraget, og i den Hensigt at ledsage Bogen, når den engang blev færdig. Hans Thomissöns Psalmebog udkom i Efteråret 1569, (Fortalen er dateret den 10. Avgust) og i nedenstående Brev til Superintendenterne (af 5. Novemb. s. Å.) omtales den som udkommet, medens der siges, at Niels Jespersen *har Gradualen under Hænder*. Den første Udgave af denne er således da den bekjendte af 1573.

Dernæst ser man af dette Frederik den Andens Brev, at man gjør Enevoldskongerne Uret, når man siger, det var først dem der fandt på at lægge Psalmesangen i Bånd, og at den för hørte til de Ting Menighederne eller Synoderne kunde tage Bestemmelse over. Tvertimod var Hans Thomissöns Psalmebog omgærdet med endnu stræn-
 gere Privilegier end Kingos. Den sidste skulde vel være enerådende i Kirken, men om den første hedder det ikke alene, at "den skal bruges overalt i Riget" og det ej blot

i Kirken, men "udi alle Skolerne og ingen anden"; men Superintendenterne må ej engang "tilstede nogen anden Psalmebog at købes, eller falbydes, enten paa Markeder eller andensteds, såvidt deres Stift sig strækker." Dette strænge Forbud blev imidlertid enten ikke ret længe overholdt, eller og har man fortolket det meget liberalt. Det varede idetmindste kun få År, før Bogens Forlægger, Lorentz Benedict, klagede over, at han ikke blot daglig med Sorg måtte se sin Bog eftertrykt, skönt han havde fornöjet og fyldestgjort Forfatteren hans Umag og Arbejde efter hans egen Villie og Begjering; men at endog Nogle understode sig samme Psalmebog "at mutere, forandre og forvende", og gave fore at de gjorde det for fattige Skolebørns Skyld som ikke formåtte at betale sal. Mester Hans's den store Psalmebog" (Fortalen til en Psalmebog, fra 1592, som selv indeholder ikke ubetydelige Forandringer i Hans Thomissöns). Ind i det 17. Aarhundrede er Forbudet sagtens gået rent ad Glemme, og man mindes kun derom ved at Moltkens og Cassubens Samlinger altid på Titelbladet gjøre opmærksom paa, at Mester H. Thomissöns Psalmebog findes i dem, foruden meget andet.

Brevet er her meddelt efter "Tegnelser over alle Landene X. Bl. 456 v." i Gehejmarkivet. I Ny Kongl. Samling Nr. 1128, som indeholder Kongebreve til Lunde Bisper i Tidsrummet 1478-1596, findes S. 158 en Afskrift af det der blev sendt til Tyge Asmundsen (1561-77), hvoraf et Par Steder, betegnede med [], her ere optagne.

Stift-Skriverne som omtales i Brevet vare de Embedsmænd "der paa Kongens Vegne oppebar hans og Kronens Part af Tienden og anden Rettighed, af Præsterne og Kirkerne i Landet", s. "Register over alle Landene Nr. 10 Bl. 456 v.", hvor Kaniken Hans Brolægger i Lund 1568 beskikkes til dette Embede.

Disse Embedsmænd fik samtidig med Superintendente[n] en Skrivelse fra Kongen, om at besørge det fornødne, som anmærket er i o. n. "Tegnelser" Bl. 456.

Stigtschriffuerne offuer alt Riigitt finge breff

Att skulle lade bliffue hoss huer sognekirke saa mögit aff Kirkens thiende som Mester Hans Tomesens Psalmebog og Mester Niels Jespersens gradual kand kiöbis fore saa oc saa mögit som skal bekostis paa Jernlencker till kirkens böger att fatte i.

udj k. M. feldtleger for Warberg 5. Novemb. A^o etc. 69.

Superintendenterne offuer alt Riigitt finge Breff som følger.

Viider att oss Elskelige hederlig oc höglerd mand mester hans tomessen sogne prest tiill wor Frue kirke vdj wor kiöbsted kiöbnehaffn haffuer nu Religionen tiill beste ladit vdga en psalmebog som er aff the höiglerde vdj vort Vniuersitet i kiöbnehaffn offuerseet oc approberit huilken wij ville skall brugis offuer alt riigit. Thj bede wij eder oc begere attj befaler alle herritzprouister vdj eders stigt att the tiilsiger kirke wergerne tiill saa mange kirker huer vdj befalninge haffuer att the tiiltæncker att kiöbe en aff for^{ne} ny psalme böger tiill kirkens behoff. Oc efftherdj wij forfare att en stor deel aff the Danske Bibler som kirkerne her vdj Riigit haffue kiöbt oc beko- stit, tagis vd aff kirkerne oc brugis aff andre saa the ere mesten forderffuit oc somme maa ske med alle forröct hvilkit wij wgierne formercke oc for ingen deel ville tiil- stede, Thi bede wij eder oc ville attj ther med vdj eders stigt haffuer it aluarligt oc flittigt indseinde oc huar som

nogen aff for^{ne} Bibler er komit fran kirkerne Attj tha bestiller thet saa att kirkewergerne thennom igien inddeler oc flier [igien] tillstede Och paa thett att huis bögger som hörer kirkerne tiill Bode the som alrede ere kiöbte oc her effther bliffuer kiöbte kirkerne tiill beste [mue stedtze bliffue wforryct hoess kirkerne] Bede wij eder oc ville attj forschaffe thet saa att besönderlig thisse epther schriffne böger som ere thend Danske Bibel for^{ne} Ny psalme bog Ordinantzen oc Manualen saa oc gradualen som oss Elskelige hederlig mand Mester Niels Jespersen Superintendent vdj Fyens stigt effther vor befalninge nu haffuer vnder hender oc med thet förste skall kome vdj prent oc vdj lige maade kiöbis tiill alle sogne kirker Mue bliffue indlagt vdj kirkerne oc med Jernkeder smidede oc hefftett tiill degnestolen saa att the altiit skulle ther bliffue tiil stede liggendis oc ey fran kirkerne enthen lones vdberis eller i andre maade forrückis Oc ther som her vdj nogen bröst eller sogneprestens försömmelsse fndis skall hand ther med haffue forbrutt hans preste embide. Wij haffue oc tiill thes ydermere befordringe tiillschreffuit stigt-schriffuerne vdj alle stigterne att the skulle lade bliffue hoss kirkerne saa mögit aff kirkens thiende att for^{ne} böger ther fore kunde kiöbes oc the lencker bekostis som bögerne med skulle heftis tiill deyne stolen effther som för er rördt. Samelidis bede wij eder oc ville attj bestiller thet oc i eders stift saa endelig forschaffer att thenne for^{ne} ny psalmebog brugis vdj alle scholerne oc ingen anden oo attj icke tiillsteder nogen psalmeböger att kiöbis ey heller att föris tiill kiöbs enthen vdj markeder eller vdj anden stedtz saa wiitt eders stigt siig strecker andre end for^{ne} ny psalme böger som for^{ne} Mester Hans Tomessen haffuer ladit vdga. Fordrister siig nogen tiill att giöre modstand oc forhindring i saadan eders bestilling tha skulle i thet giffue oss tiilkiende saa ville wij ther

thil finde raad. Thette alt ville wij eder aluarligen befalit
haffue attj thet vforsömelig oc med ald fliid vdretter oc
bestiller oc ther offuer holder oc forschaffer att saa vdj
alle maade skeer wiid thend eed i oss suorit oc med for-
want ere oc saa framt i wor wnaade ville vndgaae.

schreffuit vdj kon. M. Feltleger for Warberg. 5. Novembris
A^o etc. 69.
